

“HƏYAT” VƏ “ÖLÜM” KONSEPTLƏRİNİN DİL VƏ DİN BAXIMINDAN TƏHLİLİ

Bildiyimiz kimi, insan bütün canlıların ən şüurlusu və ən kamildir. O, dünyanı dərk etməyə, həmçinin qurub-yaratmağa, hətta dünyanı dəyişməyə belə, qadirdir. Bu qüdrət, bu bacarıq insana İlahidən verilib və insan da yarandığı gündən daim öz yaradıcısı – Tanrı ilə əlaqəyə can atır. Bu əlaqə, bu rabitə cəhdi itirildikdə isə harmonik inkişafdan qalır, mənən eybəcərləşir və ən nəhayət, məhvə doğru yuvarlanır. *“İnsan, heç şübhəsiz ki, öz yaradıcısı Tanrısı – Allahla rabitədə gözəldir, kamildir. Bu rabitənin, bu körpünün adı dindir. İnsanların tapındıqları əsas dinlər bunu təlqin edir. Aralarındakı fərqlərə baxmayaraq, onlar bizi xeyirxahlığa, mərhəmətli olmağa çağırır. Odur ki, din bütün zamanlarda keçmişdə də, bu gün də ən böyük, ən qüdrətli əxlaq məktəbidir”*[7, s.192].

Həyat və ölüm konseptlərinin dinlə birbaşa bağlılığı isə danılmaz bir faktdır. Belə ki, bəşəriyyət yaradıldıqdan və özünüdərk yolunu tutandan bu günə bir çox elmlərin tədqiqat obyektinə həyat, ölüm, insan və onun yaradıcı olmuştur. İnsan kimdir, o niyə yaradılıb? Öldükdən sonra həyat varmı? – kimi suallar intellektual səviyyəsindən asılı olmayaraq, hər bir insanı zaman-zaman düşündürmüşdür.

Bütün dinlərdə dolayısı ilə də olsa, ölüm, ölümdən sonrakı həyat haqqında bir-birinə oxşar fikirlər mövcuddur. Belə ki, qədim misirlilər insanın öldükdən sonra Ozirisin rəhbərliyi ilə məhkəməyə çıxarılacağı və günahsız olduğu təqdirdə Aru ilə cənnətlə mükafatlandırılacağına inanırdılar.

Zərdüşt fəlsəfəsinə görə, insan öldükdən sonra, onun ruhu dördüncü gün axirətə gedər, Ahuramazda tərəfindən sorğu-sual edilir. Sorğu bitdikdən sonra Sinvat körpüsündən keçməsi tələb edilir. Körpüdən keçənlər kavusura – cənnətə, keçə bilməyənlər isə yalan və şər evi adlandırılan cəhənnəmə düşürlər.

Hinduizmdə ölümdən sonrakı həyatda Riqvedalarda qeyd edilən cənnət və cəhənnəmlə səsleşən mükafat və cəza yerləri var. Qədim Yunan mifologiyasında ölənlərin ruhları Hermes tərəfindən Hades deyilən yerə yığılır. Hadesin qapısında üçbaşlı it olan Kerberos durar. İçəriyə girən əbədi olaraq orda qalar. Ruhlar sorğuya çəkilər və günahsızlar Elysium bağına aparılırlar. Cənnətlilər burada bütün nemətlərlə qarşılanar: onlar idman edər, şahmat oynar, ata minər, musiqi dinləyərlər. Günahkarlar isə Tartarosa aparılıb əzaba düşər olurlar.

Xristianlıqda cənnət Tanrı ilə bərabər olmaq deməkdir. Onlar Tanrı tərəfindən hər gün dəyişdirilərək yenilənəcəkləri və qiyamət günü gəldikdə Adəmin günah işləməzdən öncə olduğu yerə gedəcəkləri inancındadırlar.

Tövratda cəhənnəm, cənnət anlayışı birbaşa verilməsə də, dolayısı ilə ifadə edilir: *“... kimi sonsuz yaşamağa (cənnətə), kimi utanacağı və sonsuz mürdarlığa göndəriləcək”* [7, s.32].

İslamda isə cənnət ölümdən sonrakı həyat, müqəddəs sayılan məkana verilən addır. Müsəlmanlar qiyamət gününə qədər məzarda qalacaqlar. Sonra isə bu həyatda arzuladıqları, lakin əldə edə bilmədikləri hər nemətə sahib olub əbədi xoş güzəran keçirəcəklər. Cəhənnəm isə əbədi atəşdə yanmaq, qır qazanında qaynadılmaq, susuzluqdan yanmaqdır. Cəhənnəmlilərə də cənnətlilər kimi, ölümdən sonrakı həyat əbədidir, lakin onlar sadəcə, əzab çəkəcəklər.

Türk inanc sistemində cənnət "uçmaq", cəhənnəm "damu" sözləri ilə ifadə edilir.

Yaxşı insanlar ölümdən sonra uçmağa gedir. Onları orda mükafat olaraq gözəl təbiət və bol nemətlər gözləyir. İnancın təməlinə ruhun bədəni tərək edərəkən "uçan quş" cildinə girməsini ifadə edən qədim türk inancları da durur. Damu - Cəhənnəm isə, öldükdən sonra günahlilərin ruhunun göndəriləcəyi yerdir. Orda onları Tam xan qarşılayacaq və odla cəzalandıracaqdır [1, s.99].

Ümumiyyətlə, həyat və ölüm anlamı ifadə edən sözlərin dini mənbələrdə həddindən çox işlədilməsi, təbii ki, təcüb doğurmamalıdır. Çünki insanın dünyaya gəlməsi həyat anlamı ilə ifadə edilir və dünyadan köçməsi də ölüm anlamı ilə əks olunur. Məsələn, həyat və ölüm anlamını bildirən sözlər Müqəddəs kitabımız “Qurani-Kərim”də belə ifadə olunur.

“Dünya həyatı kafirlər üçün gözəlləşdirildi. Onlar iman gətirənləri məsxərəyə qoyurdular. Halbuki müttəqilər qiyamət gününü (Ölüm günü) onlardan üstün olacaqlar. Allah istədiyi kəsə hesabsız ruzi verər” [4, s.2: 212].

“Hər bir kəs ölümü dadacaqdır. Lakin Qiyamət günü mükafatlarınız sizə tam veriləcəkdir. Kim Oddan uzaqlaşdırılıb, Cənnətə daxil edilərsə, o, uğur qazanmış olar. Dünya həyatı isə aldadıcı ləzzətdən başqa bir şey deyildir” [4, s.3:185].

“Dünyada həyatımızdan başqa heç bir həyat yoxdur; ölüb dirilirik (birimiz ölür, digərimiz anadan olur) və biz dirildiləcək (yenidən həyata qayıdacağıq) deyilik” [4, s.23:37].

Ölümünüzdən qorxmayın, sizin ali “Mən”, yəni qəlb və ruh, başqa sözlə, can zaman xaricində olub - əbədidir, Allaha qovuşur, Onun bir hissəsini təşkil edir. İnsan Allahdan yaranıb Onun bir hissəsi, hüceyrəsi olduğundan Allahın özü kimi ölməz və əbədidir. Allahdan gəlir, Allaha qayıdır. *“Öldürən də Odur, dirildən də O”*. *Nəcm surəsi(53:44)* [2, s.35].

“Ölüm ruhun inkişafının ali mexanizmidir. Ölüm, yəni fiziki təbəqənin dağılması və informasiya-energetik sahənin (qəlb və ruh) aktivləşməsi təbiətdə ən güclü məcburi inkişaf mexanizmidir. Bütün Allahdan yarananlar yeni məhəbbət və enerji payı almaq üçün dövrü olaraq Ona qayıtmalıdır. “Ölüm ruhun bəvramıdır”.

-Nostradamus (Michel de Nostredame- a French astrologer, physician and reputed seer)[2, s.35].

“Qurani-Kərim”dəki bir neçə ayədən nümunə göstəririk ki, hər bir ayədə *həyat* və *ölüm* anlamı ifadə edən sözlər var və hər ikisi yanaşı işlədilir. Çünki insanın yaranışı həyatla başlayır və ölümlə bu dünya ilə tamamlanıb axirətlə davam edir. Bu o anlamı gəlir ki, insan hansı məqsədlə həyata gəldiyini və ölüm gələndə hansı şərtlərlə bu dünyadan gedəcəyini unutmamalıdır.

Qeyd etmək istərdik ki, bu ayələrdə işlədilən “həyat” və “ölüm” anlamını ifadə edən sözlər ancaq bu cümlələr daxilində və yaxud ancaq dini kontekstlərdə öz anlamlarını tam şəkildə ifadə edir. İndi isə “həyat vermək” ifadəsinin “var etmək”, “can vermək” mənalarını ingilis dilində “Qurani-Kərim”dən götürdüyümüz nümunələrdə işlədək.

“Göyləri və yeri yaradan (həyat verən, var edən), zülmətləri və nuru var edən (yaradan, həyat verən) Allaha həmd olsun! (Bu dəlillərdən) sonra kafir olanlar hələ də (bütləri) öz Rəbbinə tay tuturlar” [4, s.6:1].

“Göyləri və yeri icad edən (yaradan, həyat verən) Odur. O, bir işi yaratmaq (həyat vermək) istədikdə ona ancaq: “Ol!” – deyər, o da olar” [4, s.2:117].

“Sizi yaratmaq (həyat vermək) və diriltmək (yenidən həyat vermək) ancaq bir adamı yaratmaq (həyat vermək) və diriltmək (yenidən həyat vermək) kimidir. Həqiqətən, Allah Eşidəndir, Görəndir” [4, s.31:28].

“Qurani-Kərim”in ingilis dilində olan tərcümə versiyasında rast gəldiyimiz “həyat” və “ölüm” anlamı bildirən söz və sözlər birləşmələrinə diqqət yetirək:

Then We revived you *after your death* that perhaps you would be grateful [4, s. 2:56].

Originator of the heavens and the earth. When He creates (*gives a life*) a matter, He only says to it, "Be," and it is [4, s.2:117].

And it is He who created (*gives a life*) the night and the day and the sun and the moon; all [heavenly bodies] in an orbit are swimming [4, s.21:33].

Həyat və ölüm haqqında digər birmüqəddəs kitabda – “İncil”də belə buyrulur. Həyatda baş verən ən çətin şeylərdən biri ailə üzvünün və ya yaxın dostun ölümüdür. Hətta xristianlar üçün ölmək yer üzündə həyatın bir hissəsidir, çünki Müqəddəs Kitab günahın əvəzinin ölüm olduğunu bildirir.

Yadda saxlayın ki, günahın axırı ölümdür (təkcə fiziki deyil, həm də hamımızın Allaha qarşı etdiyimiz günahlar üzündən Allahdan layiq olduğumuz ruhani ayrılıq). İncildə Romalılarına Məktub, 6-cı fəsil, 23-cü ayədə deyilir ki, *günahın axırı ölümdür. Bu, Allah tərəfindən yaradılışdan təməli qoyulmuş əbədi həqiqətdir və heç zaman dəyişdirilə bilməz. Allah öz sözü ilə sadıqdır və ədalətli hökm edir, ədalətli olduğuna görə də günah cəzasız qala bilməz* [12, s.6:23].

Beləliklə, Allah İsanı insanların günahlarına görə veriləcək qurban kimi yer üzünə göndərdi. İsa günahsız olduğuna görə, Allah qarşısında layiqli və məqbul bir qurban idi

“*Bu gün sənə qarşı şahadət etmək üçün göyü və yeri çağırıram, sənə həyat və ölüm, bərəkət və lənət verdim. Həyatı seç ki, səni və nəslini yaşasın*” [13, s.30:19].

“*Ölüm və həyat dilin qıvvasındadır, Onu sevənlər isə meyvələrini yeyəcəklər*” [13, s.18:21].

“*Mən Yaşayanam. Mən ölmüşdüüm və indi baxın, mən əbədi yaşayıram! Ölüm və Hades (cəhənnəm) açarlarını əlimdə saxlayıram*” [13, s.1:18].

Göründüyü kimi, “həyat” və “ölüm” anlamını ifadə edən məfhumların dini mənbələrdə işlədilməsi onların həm pragmatik, semantik, həm də linqvistik dəyərlərini artırır. Tarixi faktlar göstərir ki, uzun əsrlər boyu qədim, antik dövr, orta əsr mədəniyyətinin formalaşmasında dinin əhəmiyyətli rolu olmuşdur. Görkəmli ingilis kulturoloqu Arnold Teynubinin nöqtəyi-nəzərincə, “*din mədəniyyətin əsasını təşkil etdiyindən ideologiyanın dini əsaslarını möhkəmləndirmək vacibdir. Mədəniyyətlərin mühüm elementləri isə dil, elm, peşə, sənətkarlıq, incəsənət, ailə münasibətləri, din və dövlətdir*” [bax: 9, s.114]. Filsof mədəniyyəti hər hansı bir cəmiyyətin özəyi, başlanğıcı kimi qiymətləndirilir.

Mütəxəssislərin fikrinə əsasən, din mədəniyyətin elementi, tərkib hissəsi olaraq müxtəlif səpkilərdə dildə təzahür edir.

Dil və din arasında dərin və böyük bir əlaqənin, bağlılığın olduğunu görmək və hiss etmək elə də təəccüblü deyil. Biz bu əlaqəni həyatda mövcud olan inam və inanclarla, mifik fikirlərlə, müxtəlif mövhumat xarakterli ideyalarla qarşılaşdıqda görürük. Bu əlaqənin səbəblərini izah etmək mümkündür. Bir çox tədqiqatçıların fikrinə, dil dinlə birgə yaranmış və onlar bərabər şəkildə müəyyən inkişaf dövrü keçmişdir. Bu fikir xüsusilə ingilisdilli xalqlara aiddir, belə ki, ingilis dilində danışanlar (Amerika, Kanada, Avstraliya və s.) həddindən artıq dinə inanan, qədim adət-ənənələri yaşadan və onlara riayət edən bir xalqdır.

Inam və inanclar, eləcə də həyat və ölümlə bağlı dini inanclar bu gün hər iki xalqın adət və ənənələrində yaşayır və yaşamaqdadır. Belə ki, Böyük Britaniya xalqlarının folklorunda yas mərasimi ilə bağlı bir çox adət-ənənələr, inanclar var. Bu inanclardan çoxunda əşya, heyvan, bitki və ya insan davranışları müşahidə edilərək ölüm haqqında öncədən xəbər verilir. Mənbələrdə ölüm öncəsi, ölüm anı, ölüm xəbəri, ölüm xəbərinin yayılması, ölümdən sonrakı hal, yas mərasimi ilə bağlı müəyyən günlər, yas mərasimlərində yemək, başsağlığı, qəbir, qəbir daşları, qəbiristanlıq və s. bir sözlə, yas mərasimləri ilə bağlı bir çox inanclar, adət-ənənələr var. Onlardan bir neçəsini nəzərdən keçirək. Məsələn, xristianların yasla bağlı adət-ənənələrində insan öləndə tabuta qoyularaq kilsəyə aparılır, onun ruhunu şad etmək üçün keşiş tərəfindən moizə oxunur, ölənin şəxsin yaxın qohumları onun haqqında xoş sözlər deyirlər. Sonra yas mərasimi qəbiristanlıqda davam edir və sona çatır.

Orta əsrlərdə Böyük Britaniyanın bir çox əyalətlərində yas mərasimində, adətən, aşağıdakı sözlərdən istifadə olunurdu: “*Gözəl insanlar, gördüyünüz kimi, bu hadisə bizim üçün bir güzəddir*” [7, s.22]. Bu sözlərlə insanlara ölüm xatırladılır, onları ibrət almağa çağırırdılar. Matəm günlərində çalınan kilsə zəngləri ölənin şəxsinə hörmət əlaməti kimi qiymətləndirilirdi. Bu adətin ortaya çıxmasının səbəbi qədim bir inançdır. Belə ki, bu inanca görə, kilsə zəngləri çalınanda ölənin şəxsinin ətrafındakı pis ruhlar qovulur, onun ruhu dincəlir. Elə buna görə də qədim zamanlarda kilsə zəngləri “soulbell” “qəlbzəngi” adlandırılırdı. Bu ifadə Şekspirin “IV Henri” əsərində də işlədilmişdir [6., s.344].

Ölümlə bağlı inancların birində qeyd olunur ki, “*əgər şəhərin zəngli saati kilsə zəngləri ilə eyni vaxtda çalınarsa, o həftə başqa bir adam da öləcək (Bekinqemşir qraflığı)*” [8, s.26].

“*Böyük Britaniya xalqlarında yas mərasimi ilə bağlı zəruri rituallardan biri də ölən şəxsə münasibətlə bağlıdır. Uelsdə yaşayan insanlar belə hesab edirdilər ki, ölən şəxsin yataq dəstləri tez bir zamanda yuyulmasa, o, qəbirdə rahatlıq tapa bilməyəcək*” [6, s.422]. Bu inanca Şimali İngiltərədə də və eyni zamanda, Azərbaycan ərazisində də rast gəlmək olar.

“*İnsanlar bir şəxsin öldüyünə əmin olmaq üçün onun ağızına güzgü, quş lələyi tuturdular, bəzi yerlərdə saman çöpündən də istifadə olunurdu*” [7, s.41]. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda da bir şəxsin öldüyünü təsbit etmək üçün güzgünü onun üzünə yaxınlaşdırırlar.

Qədim ingilislərdə “dəfn daşı” deyilən daş var idi ki, həmin daş qəbiristanlığın tam ortasına yerləşdirilirdi. Meyit daşın ətrafında Günəşin hərəkətinə uyğun hərəkət etdirilirdi, belə düşünülürdü ki, bu hərəkət şeytanın vəfat edən insanın qəlbini rahat buraxacağına səbəb olacaq. Adətən, qədim dövrlərdə qəbirlər şərqdən qərbə doğru qazılırdı.

Müasir dövrümüzdə qədər gəlib çatmış bir inanc da var ki, qəbiristanlıq torpağı əkilib becərilməz, əgər kim əkilib-becərsə, onun böyük övladı vəfat edər.

Hebrid adalarında yaşayan insanlar inanırlar ki, meyitin daşındığı xərəklər dəfndən sonra mütləq yandırılmalıdır, əgər xərəklər yandırılarsa, cin və şeytanlar başqa insanlara ziyan vura bilməyəcəklər. Azərbaycan bölgələrindən biri olan İsmayılıda da ölümlərin daşınması üçün taxtadan nərdivan düzəldilir və meyiti onun üzərində öldüyü yerdən qəbiristanlığa qədər aparırlar. Bu həm də apararıq şəxslərin yükünü azaldır. Sonra o taxta nərdivan elə qəbrin üzərində qalır və torpağa qarışır. ” [5, s.14].

Yorkşir vilayətində güzgü sındırmaq yaxın bir adamın itkisinə, ölümünə işarə sayılırdı. İnanca görə, meyit olan otaqda güzgüyə baxmaq olmaz, kim baxsa, o tezliklə ölür. Qeyd edək ki, Azərbaycan yas mərasimlərində buna oxşar bir adət var, belə ki, meyit olan evdəki güzgülər, adətən, parça ilə örtülür.

“*XVII əsrdə Şotlandiya və Şimali İngiltərədə yaşayan insanlar arasında “dəfn çörəyi” ilə bağlı inanclar geniş yayılmışdır. Belə ki, yas mərasimlərində “dəfn çörəyi” gələn qonaqlara, ehtiyacı olan kasıblara verilirdi. Çörək bişirilərkən xəmirə darçın, qoz, şəkər və quru üzüm əlavə olunardı. Yas mərasimlərində insanlara təqdim olunan çörək “Arval Bread” və ya “Arval Cake” adlanırdı*” [8, s.115]. Adətən, dəfn mərasimlərindən sonra dəfndə iştirak edən insanlara yemək verilirdi. Bəzi mənbələrdə qeyd olunur ki, “*yas mərasimlərində kasıb təbəqədən olan şəxslərə pendir və çörək, keşiş və zənginlərə qaxac edilmiş quzu, donuz əti, qızardılmış mal, yaxud da toyuq əti verilirdi. Bəzi bölgələrdə isə keşişlərə və digər hörmətli şəxslərə bişirilmiş öküz başı, yaxud da qaynadılmış ət verilirdi*” [7, s.57].

İngilis dilində kəbinlə, toy mərasimləri ilə bağlı yayılmış inanclar da öz əksini tapır. Uzun müddət, soyadın birinci hərfi öz soyadın ilk hərfi ilə eyni olan şəxsə ərə getmək uğurlu kəbin hesab olunurdu.

Yeni evləyənlərin arxasınca ayaqqabı atmaq, onları apararıq faytona və ya maşına çəkmə bağlamaq adəti öz kökünü Şotlandiyadan alır. Ayaqqabı ingilislərdə məhsuldarlıq rəmzidir.

İngilislərin aparıcı dini xristian dini olduğu üçün ölkədə qeyd olunan ənənəvi mərasimlər, bayramların əksəriyyəti bu dinin normaları əsasında icra olunur. Xristianlığın baş ayını kilsə ibadəti sayılır. Xristian olan şəxs dua etməlidir. Pravoslavlarda isə inanclara pərəstiş mühüm yer tutur. Xaç xristian dininin simvolu sayılır və onsuz heç bir ibadət icra eilmir. Xaç, xristianlara İsa Məsihin onun yolunda çarmıxa çəkilərək, əzabla ölməsini xatırladır. Xaç pərəstiş etmələrinə görə xristianlar həm də xaçpərəst adlanırlar. Xristianlıqda İsa Məsihə, Müqəddəs Məryəmə, həvarilərə, həmçinin digər müqəddəslərə pərəstiş güclüdür.

Pasxa Məsihin doğumu, Rəbbin (Məsihin) xaç suyuna çəkilməsi, Rəbbin göyə çəkilməsi, Müqəddəs Ruhun həvarilərə nazil olması bayramları və digər bayramlar təntənəli şəkildə qeyd edilir. Pasxa xristianlıqda “bayramlar bayramı” sayılır. Bu bayram xaçda çarmıxa çəkilmiş Allah oğlu İsa Məsihin dirilməsi münasibətilə keçirilir. Kilsənin qərarı ilə pasxa yazda gecə ilə gündüzün bərabərləşdiyi gündən sonra birinci bazar günü qeyd edilir.

Bu cür dini bayramlar ingilis dilinin leksik inkişafında mühüm rol oynayır və onlarla bağlı ifadələr dili kifayət qədər zənginləşdirir. Məsələn, Milad bayramı ilə bağlı:

like turkeys voting for an early Christmas - insanların onlar üçün çox pis nəticələri olacaq bir vəziyyəti seçməsi

like Christmas came early – gözlənilməyən şəkildə gəlməsi

cancel someone’s Christmas – kimə isə öldürücü bir tərzdə hirsənmək .

Əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, Miladdan (Christmas) əlavə, Pasxa (Easter), Halloven (Halloween), Şükranlıq günü (Thanksgiving day) dini bayramlar olaraq xalqın mədəniyyətinin, adət-ənənəsinin mühüm tərkib hissəsidir.

Dinlərin ən qədim forması bir sıra zəruri hərəkətləri, mərasimləri və ayinləri özündə təcəssüm etdirirdi. İnsanlar inanırdılar ki, ayinlərin köməyi ilə təbiət hadisələrinə və insanlara təsir etmək olar. Artıq cəmiyyətin inkişafının ilkin mərhələlərində dini etiqadlar insanların həyatında mühüm rol oynayır və öz əksini insanın dini təsəvvürlərində tapır.

black cat (qara pişik) - uğursuzluq gətirir

Bu inanclardan biri yenə orta əsrlərə aid qara pişiklə əlaqədar olan inanclardır ki, o da belə izah olunur ki, qara pişik cadu ilə əlaqələndir və bütün şər qüvvələri (ruhları) özündə birləşdirir. Buna görə də qara pişiyin insan qarşısından keçməsi pis, xoşagəlməz hadisələrin, hətta ölüm kimi hadisələrin baş verəcəyinin əlaməti kimi qiymətləndirilir (bildirilir) [10, s.74].

touch wood - göz dəyməməsi üçün, yaxud planın gerçəkləşməsi üçün taxtanı döymək

İngilis dilində daha bir inanc nümunəsi “**Touch wood**” (Göz dəyməsin”) və ya “**God forbid you from the evil eyes**” (Allah səni bədnəzərdən saxlasın) ifadələrinin Orta əsrə məxsus olduğu bildirilir. Tarixçi Hərit Sisilveyt (Harriet Thistlewaite) bu

ifadələrin orta əsrdə insanların baş verəcək fəlakətlərdən qurtulması üçün ağaca toxunmaqla xeyir ruhları (qüvvələri - good spirit) çağırması olduqlarını bildirir [10, s.74]. Bu inancın hətta Azərbaycanda da geniş yayılmasını müşahidə etmək olar ki, nə isə təhlükəli bir hadisə baş verməsindən ehtiyat edərək taxtadan hazırlanmış stola vurub qulaq çəkilir, beləliklə, şər ruhlar (qüvvələr) uzaqlaşdırılır.

the Holy Scriptures - müqəddəs ayələr

baptizing a child - uşağı xaç suyuna salmaq

Don't talk under ladders! – Nərdivanların altında danışma! – Bu daha çox Kanadada işlənən inandır, uğursuzluq, pis əlamət olduğunu bildirir və s.

Və yaxud da Azərbaycan dilində

Dadına Xızır İlyas yetsin - bu ifadənin tarixi çox qədim dövrlərə gedib çıxır.

Xızır obrazı qədim mifoloji görüşlərlə bağlıdır və Azərbaycan xalqının dini görüşlərində, inanclarında bu gün də yaşamaqdadır. Müqəddəs Quranda Xızır peyğəmbər kimi təqdim olunur.

İslami görüşlərə görə, Xızır müsəlman rəvayətlərinin personajı. İlk insanlardan biri, əbədi həyat bəxş olunmuş insan, dörd ölümsüzdən biridir. Ölümstüzlük suyunu içdiyi üçün ölüb yenidən dirilər. Adalarda yaşayır, havada uçur, həmişə yer üzündə səfərdədir, dənizdə üzənlərin hamisidir. Onu dua ilə köməyə çağırmaq olar, müxtəlif bədbəxtliklərin qarşısını alır. Rəngi yaşıldır, suyun bitkilərə verdiyi həyatı təəssüm etdirir. Türk mifoloji görüşlərində Xızır/Xızır göy-göyərtili, yaşillıq məbudu, İlyas isə su məbudu olmuşdur. Xızırın funksiyaya çox geniş mənə tutumu var: yazın gəlişi ilə bağlı funksiyaları; xilaskarlıq, itənlərə yol göstərmə; buta vermə; aşıq, aşıq etmək; sonsuzlara övlad vermək; gəncliyin hamisi, ailə məhəbbət məbudu; adqoyma; ölümləri diriltmə. Göründüyü kimi, eposdakı Xızır obrazı azərbaycanlıların dini inanclarında çox geniş yayılmış və yaşamaqda olan canlı obrazdır (Dində Hz.Xızır ilə Hz.Musa arasında söhbət var) [3, s.88-89].

Beləliklə, demək olar ki, ingilis və Azərbaycan dilləri bir çox başqa dillər kimi dinlərlə, inam və inanclarla sıx əlaqədədir. Dil bir çox kommunikativ aspektlərdə istifadə edilir. Məsələn, müəyyən inancla və dinlə əlaqədar nə demək, necə demək, nə vaxt demək, neçə dəfə demək, kimə demək və nə deməmək müəyyən olunur.

Bütün bu inam və inancları, din təzahürələrini təhlil edərək, biz ingilis və Azərbaycan adət-ənənələrinin nə qədər zəngin və rəngarəng olduğunu görürük. Belə ki, xalqın inam və inanclarında onun adət və ənənələri, mədəniyyəti əks olunur.

Ədəbiyyat :

1. Bavrımov, H.A. Orxon-Yenisey abidələrinin frazeologiyası // – Bakı: S.M.Kirov adına ADU Elmi əsərlər, dil və ədəbiyyat seriyası, – 1966. – s. 98-110.
2. Güvəndikli, Ə. Allah – Kainat – İnsan, Elmi Din – Ali Fəlsəfə – Ali Psixologiya / Ə.Güvəndikli. – Bakı: – 2011. – 67 s.
3. İsmayılova, Y. “Dədə Qorqud kitabı” və müasir Azərbaycan ədəbi düşüncəsi / Y.İsmayılova. – Bakı: Elm, – 2011. – 368 s.
4. Qurani-Kərimin Azərbaycan dilinə mənaca tərcüməsi / Tərcümə ed. Z.M.Bünyadov, V.M.Məmmədliyev. – Bakı: Şərq-Qərb, – 2013. – 437 s.
5. Никитина, С.Е. Устная народная культура и языковые сознание / С.Е.Никитина. – Москва: Наука, – 1993. – 187 с.
6. Энциклопедия суеверий / – Москва: Локид, Миф, – 1995. – 560 с.
7. Christopher, D. Death and burial in Medieval England / D.Christopher. – New York: – 1997. – 242 p.
8. Edward, M. Ritual in Early Modern Europe, second edition / M.Edward. – Cambridge: – 2005. – 320 p.
9. Marín-Arrese, J.I. To Die, To Sleep: A contrastive study of metaphors for death and dying in English and Spanish // In Language Sciences, – 1996. – pp. 37-52.
10. Oxenden, C. New English File. Upper-Intermediate. Workbook / C.Oxenden, C.Latham-Koenig, J.Hudson. – Oxford University Press. – 2012. – 80 p.
11. Oxford Dictionary of Idioms / Edited by J.Ayto. – Oxford: Oxford University Press – 2020. – 448 p.
12. <https://www.loveliveson.com/bible-verses-for-funerals/>
13. <https://bible.knowing-jesus.com/topics/Life-And-Death>

Açar sözlər: həyat, ölüm, din, mədəniyyət, etimologiya,

Key words: life, death, religion, culture, etymology,

Ключевые слова: жизнь, смерть, религия, культура, этимология,

Summary

Analysis of concepts “life and “death in relationship between language and religion

The main aim of this paper is to discuss the relationship between language and religion.

Language is the most powerful means of communication, vehicle of expression of cultural values and aspirations and instrument of conserving culture. Nothing defines a culture as distinctly as its language. According to different researches religion is the element and main part of the culture. Language has been one of the main means to portray a religion. The elements of language that best encapsulate a society's values and beliefs are used in the respective religions.

The present study also investigates cultural equivalence between English and Azerbaijani traditions and customs having “life” and “death” connotations and their Azerbaijani translations.

The paper deals with the various cultural symbols – religion, race, language, traditions and customs, etc. that differentiate an ethnic group from the other. Both languages highlight them in detail in this article.

A discussion of the role of language and religion in society and how language is used to portray religion are also covered in the paper.

Резюме

Анализ понятий «жизнь» и «смерть» при взаимосвязи языка и религии

Основная цель данной статьи – исследовать взаимосвязь между языком и религией. Язык – это самое мощное средство общения, средство выражения культурных ценностей и инструмент сохранения культуры. Согласно

различным исследованиям, религия является элементом и основной частью культуры. Язык был одним из основных средств изображения религии. Элементы языка, которые лучше всего отражают ценности и убеждения общества, используются в соответствующих религиях.

Настоящее исследование также исследует культурную эквивалентность английских и азербайджанских традиций и обычаев, имеющих коннотации «жизнь» и «смерть», и их переводы на азербайджанский язык. В статье рассматриваются различные культурные символы – религия, раса, язык, традиции и обычаи, которые отличают одну этническую группу от другой.

RƏYÇİ: prof. L.Əhmədova